

lismen och gillesocialismen och som spelat en ständigt större roll inom nyliberalismen — ledmotivet är inte i första rummet produktionens ökning, utan önskan att skapa större arbetsglädje och en känsla av aktiv medverkan under bevarande av den enskilda driftens fördelar. Svårigheterna att nå en praktisk lösning är stora, men det gäller ett mål på lång sikt, som

man successivt kan närma sig. Att verka för en ökning av antalet självständiga näringsidkare är en annan väg — varvid inte bara produktionsresultatet utan också självständighetens värde måste beaktas. Lika viktigt är att fritiden erbjuder de möjligheter till spontan och skapande verksamhet utan vilka ett liv även i välstånd blir olidligt tråkigt.

D • N

7/8 1949

Samvetsömna

Vi skall inte välja sida i världskonflikten, inte ens i vår hjärtan — det kravet var under de första åren efter krigets slut det förhärskande, det officiellt förkunnade. Motiveringen gick på två linjer. Någon avgörande skillnad mellan väst och öst mellan demokratin i västländsk och demokratin i östländsk mening (som man sade på den tiden), förelåg inte Sverige och Skandinavien över huvud var kallat att utjämna och medla mellan de stridande stormaktsgrupperna. Därför var den andliga neutraliteten de rätta, vi borde förstå, förlåta och försona.

Samma uppfattning hade förkunnats under de osäkra åren före kriget och under kriget. Det var det inte Ryssland och Västern, utan Tyskland och Västern som det gällde. Ännu efter Frankrikes krossande och alla de små väststaternas ockupation ansågs det av några ministrar vara korrekt att tala om de krigförande som en hop galningar som varje förnuftig och moralisk person måste stå främmande för; den förnuftige och moraliske borde värda den svenska neutraliteten, som efter krigets slut skulle visa vägen till en ny och bättre värld. Förkunnelsen var dock inte bara ministeriell; den fick stöd av författare, vetenskapsmän och publicister, den segrade aldrig helt, men varje tysk seger gav den styrka. Att tanken hastigt blev omodern berodde på tyskarnas grymheter, men framför allt på tyskarnas nederlag. Då de amerikanska arméerna landsteg i Europa fick nästan alla klart för sig att de kom som befriare, att utan deras insats vår prisade neutrala kultur skulle ha förintats.

Den andliga neutralitetens ideologi, sådan den återuppstod några månader senare, med Ryssland på Tysklands plats i perspektivet, har än en gång vikit tillbaka. Ingen minister talar längre med en blandning av förakt och nedlåtande välvilja om de båda maktgrupperna såsom lika goda eller lika dåliga, i varje fall inte värda ställningstagandet av en svensk. Ingen talar längre om att vi skall medla mellan de stridande. De flesta har klart för sig att Västerens sak är vår egen och att det neutrala sinnelaget är ett bevis på en likgiltighet, en okänslighet som inte längre kan ursäktas

Inom en grupp som till stor del består av intellektuella hyllas emellertid fortfarande detta sinnelag. Det är dock inte till realpolitik och nationell egoism som man nu hänvisar i sin motivering. Man åberopar inte kloka och kyliga utrikesministrar, utan det egna samvetet. Skilda, ofta hoptrasslade tankelinjer skymtar i argumenten. För sitt eget arbetes skull bör man inte ta ställning, förklarar unga författare. De stora prestationerna kräver isolering och avståndstagande, inte engagemang i dagens konflikter. Den synpunkten är det inte mycket att säga om, den innehåller ungefär lika mycket sanning som den rakt motsatta. Ingen bestrider att en författare har rätt att vända ryggen åt världen och dyrka idyllen och det inre livets konflikter om det passar honom bäst. Att det finns en sådan riktning som pekar hän mot fördjupning och förfining är av värde, även om man alltid måste komma ihåg att dess existens — likaväl som

Tyska folkets skuld och ånger

En rad kunniga korrespondenter, senast Dagens Nyheter's Bang, har fastslagit att tyskarna i gemen inte känner någon skuld känsla inför det förgångna, att de snarare känner sig som martyrer än brottslingar. I regel har reaktionen inför detta faktum varit förvåning och ovilja. Tyskarna har, säger man, under en följd av år dragit exempellösa olyckor över Europa, de har utövat, medverkat till eller åtminstone tolererat de mest fruktansvärda grymheter. Borde man då inte överallt i Tyskland finna ånger, är inte hjärtats förkrosselse det första villkoret för att det tyska folket ånyo skall betraktas som likaberättigat bland Europas nationer?

Tankegången är naturlig och förstälilig, men icke desto mindre verklighetsfrämmande. Endast ett fåtal människor med speciell religiös begåvning känner en varaktig ånger över sina handlingar, och även hos detta fåtal brukar stoltheten över att bekänna överväga förtvivlan inför det som bekänns. Ett ångertulligt folk lär världen inte ha skådat. Tag de mer eller mindre närliggande exempel som erbjuder sig. Efter Napoleonkrigen, som till stor del var en mans och ett folks verk, kände fransmännen sig inte skuldbelastade; allt tyder på att olust inför nederlaget och högfärd över de tidigare segrarna var den förhärskande stämningen. Sedan de amerikanska sydstaterna förgäves sökt bryta sig ut ur unionen för att bevara den föraktligaste av alla institutioner, slaveriet, var situationen densamma; de psykologiska och politiska problem som uppstod med nordstatsarméernas ockupation av de besegrade staterna erinrar på punkt efter punkt om dagens svårigheter i Västtyskland. Fransmän som en gång hyllade Pétain känner sig inte mindervärdiga, italienarna pinas ej av självförakt därför att de under tjugua år följde Mussolini. En kollektiv skuld-känsla av denna art söker man förgäves; det är svårt att tänka sig den annat än hos ett helt nedbrutet och därför odugligt folk.

vår självstyrelse och vår politiska debatt — är beroende av den materiella makt i Västern som de skyddade ofta betraktar med överlägsenhet och ironi.

En helt annan tankegång tycks vara mera väsentlig. Andens isolationister drar sig inte bort från debatten för att i stillhet odla sin förmåga, utan kastar sig in i den för att med iver hävda ståndpunktstagandets tvevelaktighet. Det är för svårt att ta ståndpunkt, säger de. Att ta ståndpunkt visar en viss grovhet, en intellektuell ensidighet, en brist på nyansering och subtilitet, ja, i grunden en brist på samvete. De själva med sitt känsligare samvete — och skall inte ett samvete just vara känsligt? — kan inte så lätt komma till klarhet. De grubblar och rannsakar sig själva, men utan annat resultat än förtvivlan, de brottas med problemen utan att finna en utväg. Men detta ger dem deras särprägel och högre värde, de har, monopol på ett sönderslitet och därför ädelt sinne. Detta till konstruktionen nya elfenbenstorn — inte likgiltighetens, utan den ångestfulla osäkerhetens — visar sig emellertid lika användbart som det gamla till utfall mot alla motståndare; från det tornet kommer många förgiftade pilar i vår debatt; på flykten till det tornet har inte de hopplösa glömt illviljans och egenrättfärdighetens närande bagage.

Stor förståelse har mött dessa samvetsömma. Även på håll där man har klart för sig att deras verksamhet är en tillgång för demokratins fiender omhuldas deras oro som en klenod; under bugningar för de ståndpunktsfria ursäktar man sig för sin egen ståndpunkt och prisar det fruktlösa grubblets mod och intensitet. Denna förståelse synes — med allt beaktande av att ängsliga människor bör tröstas — gå något för långt. De stridbara opponenterna mot alla ståndpunkter tar trots allt sin sak för lätt, de glömmar för mycket, bortser från för mycket, för att göra sig förtjänta av den speciella respekt de begär. De bortser från att människor av annan åsikt — människor med ståndpunkt — också kan drivas av sitt samvete. Deras uttalanden tyder på att de inte sätter sig in i de frågor det gäller på sådant sätt som krävs både för en bestämd ståndpunkt och för fördömandet av alla ståndpunkter. De glömmar eller vill inte se att även den andliga och materiella isolationismens fiender önskar fred — och att fred inte kan säkras med allmänna deklamationer, utan med försvar och samverkan mot angripare. De glömmar att de själva lever och skriver fritt endast så länge som västerländsk åskådning gäller i Sverige, att en rysk despoti skulle förstumma dem eller göra dem till Stalins sängfåglar. De glömmar framför allt att många miljoner människor i slaveri, fängelse och elände förtvivlar under de despotier vilkas ogärningar de samvetsömma beslöjar och att andra miljoner i skräck väntar på den dag då den ryska aggressionen, inte längre hämmad av Västerns styrkor, kan börja på nytt. Man begär inte att de inför denna förtvivlan skall låta bli att tala om sin egen, men deras tal kunde vara mera eftertänksamt och mindre anspråksfullt. Något monopol på samvete, oro och olycka har sannerligen inte denna grupp av svenska intellektuella.

— o stult